

ЕТНОДЕМОГРАФИЯ

Население, Том 36, Книжка 1, юни 2018, 91-127

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

МИГРАЦИОНЕН ОПИТ И НАГЛАСИ КЪМ ОБРАЗОВАНИЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ РОМИ

Стоянка ЧЕРКЕЗОВА

*Институт за изследване на населението и човека при
БАН, Департамент Демография*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, УЛ. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

✉ mateva_s@abv.bg

Резюме: Настоящата публикация представя резултати от изследване на връзката между реално осъществено външно миграционно движение на роми от България и промяната в техните ценности и нагласи към образование. Изследвано е влиянието на миграциите върху представянето на ромските деца в българската образователна система и върху образователните нагласи на ромите основно с качествено теренно проучване.

Ценността на образованието (на децата) се наблюдава при роми, които имат сравнително по-модерни от срещаното в ромските общности ценности по отношение на ролята на мъжа и на жената в семейството, платеният труд на жената, равенството между мъжете и жените. Ценността на образованието, както и активното отношение при търсене на по-добър живот съществува при тези респонденти и преди да мигрират. Но проучването регистрира случаи на еволюция в нагласите спрямо образованието. При определени условия мигрантите го възприемат все повече в ролята му на инструмент за постигане на по-добър живот.

Ключови думи: миграция на роми; образование; ценности; нагласи; качествено изследване.

Настоящата публикация е резултат от работата на автора по проект „Миграционен опит и промяна в нагласите към труд, образование, джандърни и семейни отношения на българските роми“ с научен ръководител: проф. д-р Илона Томова и млад учен: гл. ас. д-р Стоянка Черкезова. Проектът е финансиран по Договор № ДФНП 21/20.04.2016 за финансиране на научноизследователски проект в конкурса Програма за подпомагане на младите учени в БАН. Работата по проекта, както и получените резултати по него не биха били възможни без финансирането на проекта. Изказваме искрена благодарност за финансовата подкрепа на Българска академия на науките и за възможността за провеждането на изследванията по проекта.

Статията да се цитира по следния начин:

Черкезова, Ст. (2018). Миграционен опит и нагласи към образованието на българските роми. *Население*, Том 36, 1, 91-127. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Ст. Черкезова, 2018

Статията е постъпила през м. октомври 2017

Приета за публикуване през м. февруари 2018

Публикувана онлайн през м. юни 2018

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

ETHNODEMOGRAPHY

Nasselenie Review, Volume 36, Number 1, June 2018, 91-127

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

MIGRANT EXPERIENCE AND ATTITUDES TOWARDS THE EDUCATION OF BULGARIAN ROMA

Stoyanka CHERKEZOVA

*Institute for Population and Human Studies – Bulgarian Academy
of Sciences, Department of Demography,*

BULGARIA, Sofia 1113, Akad.G. Bonchev St, bl. 6

✉ mateva_s@abv.bg

Abstract: *This paper presents the inferences from qualitative research on the relationship between Bulgarian Roma's external migratory movement and the change of their values and attitudes towards the education. The relationship between the parental migration of Roma and children's educational performance is also considered.*

I observed that the education is appreciated by the Roma with more modern values (in compare to the commonly observed ones in the Roma communities of the 5 terrains) in terms of gender relations and division of the roles in the family, women's paid labour and gender equality. The value of the education (when observed) as well as the active behaviour in the pursuit for better life is witnessed before the migration. Although the qualitative research registered cases of educational attitudes evolution. The migrants accept the education gradually more and more as an instrument for better life achievement under certain conditions.

Keywords: Roma external migration; education; values; attitudes; qualitative research.

The paper is based on the results of author's work under the project: "Migrant experience and change in the attitudes towards labour, education, gender and family relationships of Bulgarian Roma", supervisor – prof. Ilona Tomova – PhD and young researcher – senior assistant Stoyanka Cherkezova – PhD. The project is funded under the Support for Young Scientists and Sholars Programme of Bulgarian Academy of Sciences, Scontract DFNP 21/20.04.2016. This investigation could not be possible without the financial support under this programme. We wish sincerely to thank to Bulgarian Academy of Sciences for the opportunity for our fieldwork.

This article can be cited as follows:

Cherkezova, St. (2018). Migratsionen opit i naglasi kam obrazovaniето na balgarskite romi. [Migrant experience and attitudes towards the education of Bulgarian Roma]. *Nasselenie Review*, Volume 36, 1, 91-127]. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

Submitted – October 2017

Revised – February 2018

Published – June 2018

The author has read and approved the final manuscript.

УВОД

След началото на политическите и икономическите промени в края на осемдесетте и началото на деветдесетте години на миналия век в България, се наблюдават няколко големи вълни на емиграция към по-развитите страни. Според данни на Националния статистически институт за периода 1989–2001 г. от България са емигрирали над 600 хил. души. Ромите през този период проявяват най-ниска миграционна активност, въпреки че стереотипно са считани за най-мобилни (НСИ 2002). Те по-рядко емигрират и декларират намерение да емигрират в сравнение с представителите на останалите етнически групи в България, въпреки че изтласкващите фактори (бариири пред заетостта, спад в доходите и в качеството на живот) действат по-силно в сравнение с мнозинството (Томова 2011 и 2013; Пампоров 2012, Cherkezova & Tomova 2013).

Днес социалните неравенства между роми и не-роми са все още много дълбоки, възможностите пред тях за заетост, прилични доходи, качествено образование и медицински услуги са сериозно ограничени. Бедността предполага по-малко възможности и за пространствена мобилност, вкл. поради невъзможност да се покрият разходите по пътуването. Но според данните на НСИ, получени при последното преброяване на населението през 2011 г. (НСИ 2012: 43) ромите по-често декларират, че желаят да емигрират от страната (17,9 %) и по-масово го правят¹.

Образът на ромите е обременен с доста предразсъдъци в България и в чужбина (Liegeois 1995; Fraser 1995; Kenrick 2007; Георгиев, et al. 1992; Марушиакова & Попов 1993; Томова 1995, 2002, 2011, 2013а; Митев, et al. 1997; Томова 2013; Томова et al. 2013; Кънев et al. 2005). За ромите сред мнозинството в България често могат да се чуят изрази като „те не искат да учат“, „за тях образованието не е ценност“, „те никога няма да се променят“, „от кога са дошли в България и не сме успели да ги интегрираме“, „такива са си от стотици години“ и т.н. Съществува някакво очакване за непоклатимост на ценностите сред ромите, за неизменност на тяхната култура и техния „манталитет“, за липса на гъвкавост и адаптивност във вътрешно присъщите характеристики на общността и на отделните нейни членове, което се счита, че създава невъзможност за тяхната интеграция, вкл. за поучаване на образование. Така обикновено не се отчитат факторите на обкръжаващата среда, които пречат на интеграцията на ромите и фокусът се насочва върху капацитета на самите роми за адаптация. Но

¹ В сравнение с броя на потенциалните емигранти роми през предишното преброяване на населението и жилищния фонд през 2001 г. – 3% (Калчев 2005: 79–80) техният дял е около шест пъти по-висок. В отделни изследвания има данни за локално натрупване на роми емигранти по места с вече създадени и разрастващи се мигрантски мрежи (Томова 2013: 151; Славкова 2013: 117–124). В други изследвания се констатира общо увеличаване на завърналите се роми емигранти (Vlase & Preoteasa 2012: 70), а типичната форма на миграционно движение при ромите е краткосрочната (под една година) повтаряща се във времето циклична миграция (гурбетчийство). Всичко това ни дава основание да направим реалистично предположение за нарастване на потоците емигранти от български роми във времето. Допълнително основание за подобна обоснована хипотеза са оценките на ромите и на експертите – респонденти в настоящото изследване.

е под въпрос доколко средата в България способства за интеграцията на ромите включително за адаптирането на някои ценности и нагласи и доколко средата, включително институциите, способства за участието на децата в качествено образование.

Миграцията на ромите в чужбина предоставя чудесна възможност да се види как функционират ромите в различна среда и как това влияе върху нагласите им спрямо образованието. В статията се търсят и предлагат отговори на следните изследователски въпроси: променят ли се нагласите към образованието с натрупване на мигрантски опит и в кои случаи става това; как миграцията на ромите влияе върху образованието на техните деца; кои роми е по-вероятно да заминат и да останат в чужбина – тези, които са по-интегрирани или тези, които са по-малко интегрирани. Анализът на връзката между миграция и нагласи е направен през призмата на възможните интеграционни политически решения в подкрепа на повишаването на образованието на ромите.

МЕТОДОЛОГИЯ

Основните изводи, представени в настоящата публикация са въз основа на теренно качествено изследване през 2017 г., което се проведе по метода на снежната топка в пет населени места: София (кв. Факултета); Пловдив (Шекер махала), Кюстендил (кв. Изток); гр. Стамболийски и с. Триводици.

Целта на качествено изследване беше да бъде проучена и анализирана връзката между натрупания мигрантски опит в чужбина и промяната в нагласите и ценностите на българските роми в следните проблемни области: труд; образование; семейство, брак, джандърно разпределение на ролите; отношение към институциите в България и в чужбина, доверие към институциите и в този контекст ролята им за интеграцията.

За изпълнение на целта са формулирани следните задачи:

1) Да бъде проучен контекстът в България, в който функционират респондентите преди и след миграционното движение и контекстът, в който ромите натрупват своя мигрантски опит (вж. фиг. А1 от Приложението);

2) Да бъде проучен характерът на мигрантския опит според неговата интензивност на обмяна на ценности със средата в приемащата страна и от гледна точка на това кой опит се идентифицира от респондентите като успешен (позитивен) и кой като неуспешен (негативен); (вж. табл. А1 и А2 от Приложението);

3) Да бъдат проучени нагласите на ромите спрямо труд; образование; джандърно разпределение на ролите в семейството; отношение към институциите, вкл. от гледна точка на конкретни елементи от поведението (подробно за изведените категории в образованието в табл. А3 от Приложението);

4) Да бъдат анализирани връзките между отделните елементи на контекста, характера на мигрантския опит и нагласите в избраните проблемни области.

Във всеки от избраните терени ромските общности се различават по ключови характеристики на контекста, в който се формират някои от интересувашите ни културни норми. Такива характеристики са джандърните отношения, религията, социално-икономическото положение на ромското население (образование, заетост, доходи).